

RISIPITORII – A NOVEL OF TRANSFORMATION

Elena Bornea (Benza)
PhD. Student, University of Pitești

Abstract: The novel Risipitorii, inspired by the urban environment, appeared after Marin Preda had imposed a massive rural novel - Morometii. Through the novels of urban inspiration, Marin Preda tried to discover the topic of the storyteller and create his own style. Scorers develop all the themes addressed by the writers of the "obsessive decade": literacy, cooperativism, political activism, the dilemmas of the intellectual and the creator. But all are represented by atypical characters for the theme and typology of Marin Preda's novels. Through the facts presented, through the characters and their destiny, the novel Risipitorii realizes a moral radiography of the society at a historically determined stage. The angle of view from which the facts of the book are presented is a moral one. The multiple narrative levels of the novel Risipitorii approach the categories of relationships between characters, in which the character is no longer an individuality, but the couple, the group. The novel is a long series of confessions, in which one character confesses to another.

Keywords: Urban, change, confession, moral radiography, topic of the storyteller

Romanul *Risipitorii* a constituit o apariție surprinzătoare, într-un moment în care scriitorul Marin Preda se impusese cu un masiv roman țărănesc. Critica literară și publicul așteptau apariția celui de-al doilea volum al romanului *Moromeții*. Preda însă, surprinzător, își îndreaptă atenția spre mediul său de adopție, cel citadin și încearcă să-i distingă normele secrete de existență, specificitatea, în *Risipitorii*. Romanul vine din altă lume și dezbate cu totul alte probleme.

O polemică implicită, cu orientări și forme anterioare ale prozei românești, a fost recunoscută și în *Moromeții*. Marin Preda se profilează de aceea ca un scriitor care nu se adresează doar sensibilității cititorului, ci și inteligenței lui. Un adevărat scriitor, în opinia lui Preda, era acela care reușea să se desprindă de mediul original și să fie prezent alături de frământările și preocupările epocii.

Cu această convingere și constatând o neputință de a continua romanul *Moromeții*, Marin Preda scrie un altfel de roman, un roman pe care scriitorul l-a investit cu semnificația „schimbării la față.”

Marin Preda a avut convingerea că *Risipitorii* se apropie mai mult, decât povestirile sale cu subiect țărănesc (ex. *Desfășurarea*, *Îndrăzneala*, *Ferestre întunecate*) - de ceea ce a dorit să spună în literatură. Romanul i-a dat sentimentul că descoperă „tema povestitorului”, condiție esențială pentru păstrarea independenței față de operă. Tema „timpului răbdător cu oamenii” din *Moromeții I* se impusese ca tema țăranilor și nu a naratorului.

Prin *Risipitorii*, Marin Preda a devenit „scriitor profesionist (stigma a fost utilizată în sensul în care înțelegea Balzac noțiunea) fiindcă a încercat și a izbutit să scrie o carte la voiața sa și nu a hazardului. În *Moromeții I*, Marin Preda aduce un univers artistic trăit în bună parte; *Risipitorii* constituie o carte de pură imaginație.

Prin romanele de inspirație urbană, Marin Preda a căutat să descopere tema povestitorului și să creeze un stil propriu. Astfel romancierul își dovedește talentul dincolo de viața rurală.

După publicarea în 1962 a primei versiuni din *Risipitorii*, Preda a revenit asupra

romanului, rescriindu-l de încă două ori.

„Risipitorii constituie, deci în multe privințe, o carte de experiment și faptul că Marin Preda a dat trei versiuni arată că la dificultățile demersului s-a adăugat și o nemulțumire de ordin estetic față de soluțiile inițiale.”¹

Modificările nu sunt de structură, iar compararea edițiilor este edificatoare. La câteva zile de la apariția primei ediții, Marin Preda mărturisea că romanul fusese scris „în lupta cu propria mea lipsă de experiență și cu cea a literaturii noastre contemporane în ceea ce privește asemenea teme.”²

Cu ediția a II-a, romancierul s-a simțit implicat în propriul demers narativ și s-a străduit să aprecieze temele romanului, delimitându-se „de generalități, de ilustrativism, didacticism și de alți dușmani mortali care pândesc creația unui scriitor.”³

Între ediția princeps și ediția definitivă nu există numai o diferențiere stilistică, ci și o deosebire de vârstă estetică. Fără experiența *Risipitorilor*, în prima și a doua variantă, Marin Preda nu ar fi scris *Moromeții II* și *Intrusul*. Fără *Moromeții II* și fără *Intrusul*, nu ar fi reelaborat ultima variantă a *Risipitorilor*, realizare ce beneficiază de întreaga sa experiență profesională.

Prima variantă din *Risipitorii*¹ (1962) este scrierea voinței de panoramare a mediului citadin în toate ipostazele sale socio-profesionale și în ansamblul relațiilor interumane.

Prin următoarele ediții „în întregime revăzută” (1965) și (revăzută definitivă” (1969), *Risipitorii* devine cartea aventurii spirituale în atmosfera orașului, a unei anumite viziuni, cristalizate în timp, asupra eului, și a raporturilor sale cu istoria. Dacă *Moromeții I* era o vastă frescă a satului „risipit” de istorie, *Risipitorii* este fresca orașului risipit în istoria concretă a momentului.

Risipitorii dezvoltă toate temele abordate de scriitorii din „obsedantul deceniu”: alfabetizarea, cooperativizarea, activismul politic, dilemele intelectualului și ale creatorului. Toate sunt însă reprezentate prin personaje atipice pentru tematica și tipologia prediană. Ca și în *Moromeții* și anticipând *Intrusul*, *Marele singuratic* și *Cel mai iubit dintre pământeni*, eroii aparțin celor două generații între care dialogul nu mai este posibil: a tatălui (Petre Sterian, soții Arvanitache, mama lui George Munteanu) și a fiului (Vale, Constanța Sterian, doctor Sârbu, doctor Munteanu, Mimi Arvanitache). Dacă „bătrâni” sunt înghițiți de istorie, tinerii ilustrează risipirea la scara unei tinere societăți care își caută drumul propriu.

Pierderea de sine a tinerilor are, pentru prima versiune a romanului, accepția învechită a termenului de risipire, adică aceea de „nimicire”, de „distrugere”, de „ruinare” a eului în pactul cu o realitate exterioară străină și ostilă. Oamenii se risipesc în labirint. Formele rătăcirii în labirint sunt formele risipirii, care năruie vechiul eu: dăruirea totală, expresie a trădării de sine (Vale, doctor Sârbu, Constanța) sau închiderea absolută ca „exacerbare a eului” (doctor Munteanu).

Ambele forme presupun asumarea și prefigurează drumul lui Victor Petrini. Dăruirea afectivă (în cuplu: Rodica și Petre Sterian, Constanța Munteanu, Vale și Anda; în prietenie: doctor Sârbu) și profesională (Constanța, doctor Sârbu) se raportează la „risipire” prin problema limitelor dincolo de care și a condițiilor prin care se menține identitatea eului ce răspunde imperativelor lumii exterioare. Absolutizând (această dăruire) ca și Moromete însuși, eroii transformă în utopie împlinirea prin ea, rămânând dezarmați în fața vocilor realului. Toți trăiesc drama conștientizării eșecului. La unii, ea îmbracă forma însă forma unei

¹Eugen Simion, *Scriitorii români de azi*, Ediția a II-a revăzută și completată, București, Editura Cartea Românească, vol. I, 1978, p.430

²Ilie Purcaru, *Interviu cu Marin Preda despre măiestria artistică*, Luceafărul V nr. 21, 1 noiembrie 1962, p.3

³Marin Preda, *Un roman, o experiență*, Contemporanul, nr. 42, 15 octombrie 1965, p. 3

dramatice însingurări de sine și de lume. Acumulată în timp, risipirea se dezlănțuie printre femei, în „însingurare”(Rodica Sterian), în „moarte afectivă” (Constanța Munteanu), în tăcere (Mimi Arvanitache).

Bărbații trăiesc la fel de acut sentimentul risipirii, însă în forme specifice. Pentru doctorul Sârbu, el se cristalizează în regretul față de dramaticul efort de înțelegere. Vale își trăiește momentul de risipire ca neîncetată acțiune practică, a cărei eficiență menită să-și găsească ulterior un suport teoretic se manifestă prin angrenarea în real, rămânând lipsită de o asemenea bază. „Risipirea” doctorului Munteanu în prima variantă este forma cea mai îndepărtată, cea mai acuzată polemică față de atitudinea moromețiană: „Suflu rece al vanității a paralizat mișcările libere ale unui om care ar fi putut astfel să realizeze ceva mare”. În prima ediție, momentul de risipire este efemer. Năruirea sufletească alungă iluzia ca și la Moromete însuși, dar nu și speranța și încrederea în posibila împlinire. Ieșirea din labirint o reprezintă pentru fiecare descoperirea căii unice, adevărate, alături de cel — cea cu care dialogul este real (Vale și Anda, doctor Sârbu și Constanța) sau posibil (Gabi și Mimi Arvanitache) sau acoperirea nivelului „schimbării” (Petre Sterian).

În *Risipitorii* procesele spirituale se clarifică și se adâncesc. „Risipirea” eroilor înseamnă năruirea eului, modificarea relațiilor cu ceilalți prin neînțelegere, trăită ca închidere în sine și nesincronizare cu ritmul vieții exterioare (pentru cei vârstnici) sau idealizarea utopică, derută în fața tranșei de real, pe care și-o aproprie (pentru cei tineri). Omului i se revelează abisul subteranei în lumea exterioară ca abjecție a individului (Anghel, lumea lumpenului), ca fenomen spiritual de masă, manifestat în cultură și știință. Contactul cu aceste realități produce „risipirea”, năruirea echilibrului vechiului eu, intrarea în starea de criză a conștiinței. „Surditatea morală a lui Petre Sterian, sentimentul lui Vale de așteptare, incapacitatea doctorului Sârbu de a — și finaliza proiectele, tristețea Constanței sunt formele concrete de risipire.

Spre deosebire de Moromete, „risipitorii” reușesc să străpungă zidul neînțelegerii, ducând mai departe procesul de autoanaliză. Depășind limitele monologului și coborând în sine prin introspecție, Constanța atinge zonele abisalului. Revenirea ei se produce doar în momentul în care eroina își conștientizează cauza eșecului (idee reluată și în *Risipitorii*). Pentru ceilalți „risipitori”, monologul moromețian se deschide spre dialog. Marile clarificări se produc prin (doctor Munteanu) sau prin acțiune, formă de dialog cu societatea (doctor Sârbu, Vale și Petre Sterian).

Risipitorii conferă semnificații larg simbolice tocmai acestui cadru social. De aici provine acest plus de generalizare al problemelor de conștiință, focalizarea percepției asupra a două vârste, iar în cadrul lor, tendința personajelor spre o anume exponențiali țate pentru eroul moromețian.

În această versiune, drama risipirii de sine în conștiință, în momentul de derivă a colectivității este urmărită în cadrul a două vârste spirituale - care dialoghează cu istoria de pe poziții distincte: vârsta părinților (Petre și Rodica Sterian, soții Arvanitache, mama doctorului Munteanu) și cea a tinerilor (Vale, Constanța și Gabi Sterian, dr. Munteanu) - și în același timp dintr-o dublă perspectivă: cea interioară, a individului, și cea a martorilor (Vale și dr. Sârbu). Prezența istoriei, a psihologiei colective în permanentă confruntare cu cea individualității se simte dominând cele două poziții.

Ceea ce contează pentru universul Risipitorilor nu este soluția în sine, ci opțiunea și asumarea ei. Opțiunea este, de fapt, dramatica alegere între adevărul absolut al vieții interioare a individului, care conferă autenticitate moromețiană a spiritului și adevărul realității (care permite integrarea în viața socială. În condițiile raportării permanente a individului la puterea politică, împlinirea afectivă și profesională este ea însăși pusă sub semnul întrebării. Suspiciunea unei epoci istorice marchează profund destinele (Gabi și Mimi

Arvanitache sau dr. Munteanu). Dr. Sârbu și dr. Munteanu propun două soluții complementare. Soluția dr. Sârbu, comentată de dr. Strihan și Munteanu, este aceea clasic — echilibrată a moralistului, refuzând întregul afectiv și profesional, pentru aprofundarea părții (prietenia și micile descoperiri). Pusă sub semnul întrebării epoca însăși, soluția dr. Sârbu este cea a adoptării. Între cei doi poli cu valoare simbolic generalizantă evoluează Vale și Constanța Sterian, care acceptă prima rezolvare depășindu-și momentul de derută, și, respectiv, decăderea.

Ca ipostază a istoriei, personajele vin în contact cu politicul care invadează eticul. Individul aparținător unui grup profesional este traumatizat de lupta continuă pentru „puterea - scop”, distinctă de „puterea — mijloc”. Semnificative în acest sens sunt: încercarea dr. Munteanu de a se reintegra și apelul lui la cercurile puterii (de la profesional la politic), lupta d. Sârbu de a se menține în cadrul profesional (în condițiile permanentelor schimbări superficial ideologice), care antrenează răsturnarea și „purificarea politică”. Ajuns la putere, individul și-o asumă lucid (Petre Sterian) sau se identifică total cu ea (Anghel).

În ceea ce privește titlul romanului, acesta este metaforic ca și în cazul celorlalte romane, *Intrusul*, *Marele singuratic*, *Cel mai iubit dintre pământeni*.

Referitor la *Risipitorii* autorul spune: „Titlul acestui roman, în intenția mea, nu trebuie să sugereze lucruri foarte misterioase sau complicate. Risipitorii sunt numai oameni care au ce risipi. Prin asta vreau să spun că, de pildă, cu privire la vârste, e greu de spus de un om care este trecut de maturitate că se mai poate cu un tânăr aflat în fața vieții, nu-i așa, la douăzeci de ani, când i se pun în față toate problemele și are de dat răspunsul la marea întrebare, nu-i așa care i se pune cu privire la destinul său, la experiența sa. Deci Risipitorii înseamnă cei tineri. Și asta în romanul meu, se poate constata, că marea majoritate a eroilor sunt tineri, între douăzeci și cinci și treizeci de ani, și că ei duc în sarcină principalele teme ale acestei cărți”.⁴

Semnificația titlului a fost interpretată diferit de critici: „risipitorii sunt „urmașii care abuzează sau nu știu să prețuiască ceea ce au moștenit (Magdalena Popescu) sau „eroi înzestrați cu o anumită disponibilitate pentru aventură, eroi capabili să se angajeze cu semenii lor, cu climatul social și politic al vremii, intelectuali de formație nouă”.(Al. Piru)

Acțiunea romanului *Risipitorii* se petrece în anul 1952. Romanul debutează tot ca poveste a unei familii ca și *Moromeții*.

În opinia lui Eugen Simion, *Risipitorii* este „romanul unei familii” și „romanul unui sentiment”. „Ca să facă istoria părinților, prozatorul recurge la istoria socială, cu preocuparea (tehnică realistă cunoscută, verificată!) de a subordona viața psihologică unui ansamblu de forțe economice și politice”⁵

Preistoria familiei este parcursă în câteva notații rapide: întemeierea căminului, incidentele de conviețuire, presiunea mediului social, copiii.

Adevărata substanță a romanului este reprezentată de procesul maturizării acestor copii, diferiți până la opoziție față de părinții lor și între ei însuși. Astfel protagoniștii romanului aparțin unei familii care și-a schimbat „compoziția”: fiii celor doi frați Sterian Petre și Toma, muncitori tinichigii, ies din mediul de muncă și de existență al părinților lor datorită studiilor - Constanța este profesoară, Vale, student, apoi inginer - și pătrund în medii intelectuale sau în mediul uzinei care însă destinul lor nu e scutit de oscilații, de căutări dramatice și, în ultimă instanță, chiar de eșec.

Anghel este fiul cel mare al lui Petre Sterian. Acesta își începe ucenicia la o vârstă fragedă, alături de tatăl său, și îl ajută la întreținerea casei. El este copilul sacrificat, destinat de timpuriu unei meserii care aduce câștig imediat, pentru a permite ridicarea înlesnită a

⁴ Marin Preda, *Creație și morală*, Editura Cartea Românească, București, 1989 p. 336

⁵ Eugen Simion, *Scriitorii români de azi*, Ediția a II-a revăzută și completată, București, Editura Cartea Românească, vol. I, 1978, p. 431

celorlalți frați. Anghel nu înțelege înclinația spre învățătură a surorii sale, Constanța. Acesta însă evoluează rapid în ierarhia politică până la funcția de prim-secretar la Oltenița. Ajuns aici, convertește abuzul într-un stil de existență, după ce s-a convins că nu poate fi demascat. Descoperit în cele din urmă, este trimis după șapte ani din nou la „munca de jos”, la secția tâmplărie din Atelierele Grivița. Decăderea sa din funcție este însoțită de sancțiune politică: primirea votului de blam.

„Surzenia morală” a tatălui față de el, izvorâtă din sentimentul vinovăției față de fiul său sacrificat, îl lasă de fapt pe acesta să fie sancționat de aceeași istorie care l-a propulsat într-o poziție nemeritată. De aceea înlocuirea lui nu se produce decât o dată cu schimbările politice.

Constanța, al doilea copil al lui Petre Sterian, crește greu, descurajându-și părinții prin neîndemânare și lipsă de farmec. Ștearsă, modestă, pare a nu se pricepe la nimic. Totuși ea dorește să urmeze școala până la capăt. Este ajutată material în primele patru clase de liceu de Veronica, soția unchiului său Toma. Învață prost și nu trece examenul pentru cursul superior. După ce muncește un timp ca dispecer la Ateliere, reușește să termine studiile liceale. Lucrează ca învățător suplinitor la țară. Absolvă cursurile serale ale Școlii pedagogice superioare și devine profesoară. Ca profesoară participă la acțiunea de alfabetizare.

Se căsătorește cu doctorul Munteanu pe care nu ajunge să-l cunoască bine, este părăsită de acesta după un an, fapt care îi produce un prim moment de depresiune nervoasă. În urma contactului cu ultima treaptă a degradării umane: abjecția țiganilor, care maculează prin acte și cuvinte realitatea, trăiește o stare de profundă cădere nervoasă. Se internează în secția doctorului Sârbu. Cufundându-se în sine, ea înțelege că modul în care s-a consacrat celorlalți a fost devorant pentru realitatea exterioară, pentru ea însăși afirmarea ei concretă, pentru că a înstrăinat-o de aceștia. Doctorul Munteanu i-a înlănțuit libertatea de acțiune prin energia ei afectivă. Elevilor nu a reușit să le creeze o motivație, să le sugereze scopul investirii forței intelectuale în cultură. Trăirea realității ca „idee pură”, transformarea existenței în „ritual pe care niște legi nescrise, dar invincibile îți interzic să-l repeți” o îndepărtează de sine și, prin aceasta, de ceilalți. Observațiile „clinice” ale doctorului Drăghici, prezumțiile lui Munteanu, reflecțiile doctorului Sârbu sugerează că eșecul Constanței este de fapt consecința alienării individului care trăiește exclusiv în spirit. Constanța se risipește prin pierderea contactului cu realitatea și trăirea excesivă în sine și mult prea intensă. Ca și Rodica Sterian sau Mimi Arvanitache, Constanța își depășește risipirea prin asumarea matură a drumului echilibrat în viață: o altă căsătorie cu bucuria calmă a maternității, reluarea profesiei sale. „Constanța inaugurează un tip feminin care va reveni în operele ulterioare: feminitatea buimacă, impenetrabilă”⁶

În romanele următoare, Marin Preda va crea o categorie întregă de personaje similare, somnolente și neapărate, suferind de o atrofie a instinctului de adaptare.

Vale, ultimul dintre copiii lui Petre Sterian, este cel mai avantajat de târzia stabilitate materială a familiei: el are calea normală de dezvoltare a urmașului pentru care toate proiectele reușesc, fără neprevăzut, realizând saltul social, compensatoriu către care tind orice succesiune de generații.

Privit prin prisma celor prezentate, *Risipitorii* poate fi considerat un roman al opoziției între generații. Dar el este mai mult decât atât. Prin subiect, se încearcă acoperirea unei arii vaste a peisajului social, politic, instituțional. Mediile sunt variate: uzina, școala, spitalul, instituții politice sau de activitate obștească.

Prin Gabi Sterian și jocul său politic, romanul pătrunde în existența fantomatică a

⁶ Eugen Simion, *Scriitorii români de azi*, Ediția a II-a revăzută și completată, București, Editura Cartea Românească, vol. I, 1978, p. 436

fostei mari burghezii. Domnul Arvanitache, tatăl lui Mimi, (iubita lui Gabi Sterian) fusese secretar la Ministerul de Externe într-un guvern Tătărașcu. Trăiește artificial într-un univers compus, în care amintirile despre vechea înaltă societate devin vagi și se amestecă. „Risipirea” lui pune problema „risipirii” de sine a unei întregi clase interbelice: diplomatul de carieră în contact cu istoria redusă la dogmă.

Doamna Arvanitache, neadaptată la realitățile românești, este responsabilă morală a eșecului copiilor săi. Aceasta nu poate înțelege „compromisul” unei căsătorii a fiicei sale cu reprezentantul unei clase inferioare și, în plus este răspunzătoare de moartea fiului său Dănuț. Dănuț Arvanitache este victimă, în primul rând, a educației abstracte morale primite de la mama sa. În timpul liceului are o tentativă de a se sinucide. Mai târziu participă la un atac cu o bombă artizanală într-o alimentară, fiind prins și executat. Destinul tragic al eroului ilustrează o altă formă de „risipire” a tinerei generații. Aparținând unei lumi înfrânte, ale cărei valori devin pe nedrept inoperante în noua societate, Dănuț Arvanitache înțelege că este condamnat și că nici nu are nici un mijloc de a le impune. De aceea respinge orice formă de dialog cu timpul său sau cu orice modalitate de a integra în noua societate la un alt nivel existențial.

Antrenată în munca de alfabetizare, Constanța oferă ocazia creionării periferiei, a micilor colectivități de sezonieri, țigani sau lumpen.

Șoferul Burlacu Iliuță este reprezentantul unei astfel de lumi. Fugise de acasă pentru că crezuse că propria lui mamă voia să-l ucidă ca să trăiască alături de un alt bărbat. Ajunge muncitor la C.A.P. Aici urmează cursurile de alfabetizare susținute de Constanța. Ulterior ajunge șofer al unei limuzine a Academiei, o regăsește pe Constanța și intuind singurătatea ei, o conduce adeseori prin oraș.

Căsătoria Constanței cu doctorul Munteanu dezvoltă unul dintre nucleele romanului, pe de o parte, prin traseul sinuos, nevrotic al personajului feminin, pe de altă parte, prin urcușurile și coborâșurile doctorului Munteanu. Între personajele masculine se disting cele care ilustrează o categorie intelectuală, cea a doctorilor, doctorul Munteanu, doctorul Sârbu, doctorul Strihan. Istoria prieteniei dintre doctorul Munteanu și doctorul Sârbu ocupă un loc privilegiat în roman. Astfel „din roman al spațiului social, Risipitorii devine un roman al timpului psihologic, accentul căzând acum pe funcțiile morale ale individului, urmărite în existența (sau existențialitatea) lor”⁷

Doctorul Munteanu este cazul care îl ocupă pe autor mai adânc: el este exemplul de fals succes, de valoare goală, sterilă. Inteligent, abil, bun specialist, este omul destinat reușitei. Are o ținută și o frumusețe rafinată. Cunoaște o spectaculoasă evoluție socială și profesională. Amestecă abil lingușirea cu amenințarea mascată, nerenunțând în unele cazuri chiar la șantaj. Este sortit însă eșecului. Absolutizându-și profesia („Lucrul cel mai stabil și mai plin de sens din activitatea unui om”), doctorul Munteanu este personajul care se risipește subordonând orgoliul să celorlalte nivele ale existenței: afectiv și politic.

În prima variantă Risipitorilor, i se atribuia doctorului Munteanu o vocație genială care îi pune în mișcare ambiția. În a doua variantă Marin Preda elimină acest determinism și atribuie lui Munteanu o naștere obișnuită. „Dacă eu am fost sau sunt un om excepțional, mărturisește eroul, este îndoielnic”. Irascibilitatea lui față de semenii din prima variantă de transformă într-o concepție filozofică asupra existenței. Doctorul Munteanu este în ultima versiune un adept al unui ideal de viață, umanist: „Nu-i admirabil să crezi într-o lume care schimbând totul în jur se schimbă pe sine? Nu-i admirabil să crezi că o construiește pe valori reale, și tu care ai sentimentul valorilor, să aderi la ea cu entuziasm? Ar fi putut această lume

⁷ Eugen Simion, *Scriitorii români de azi*, Ediția a II-a revăzută și completată, București, Editura Cartea Românească, vol. I, 1978, p. 431

să se coaguleze într-o nouă societate fără acest entuziasm al nostru, al intelectualilor idealști care ne-am amestecat cu mulțimile și am purtat același steag?”

Din prizonierul propriei sale vanități, doctorul Munteanu devine, în versiunea ultimă a romanului, un personaj umanizat printr-un act disperat de curaj, care putea să-i fie fatal.

Pornind de la teoria lui E. M. Forster potrivit căreia în literatura modernă există personaje rotunde și personaje liniare, Eugen Simion arată că la Marin Preda dominante sunt personajele rotunde, „ascunse”, „replabile”, „ambigue”. Astfel de personaje sunt doctorul Munteanu, Constanța, doctorul Sârbu. El evită confesiunea directă, „se definesc pe măsură ce existența lor se complică.”⁸ Potrivit părerii criticului, doctorul Munteanu este un „idealist (în sensul moral)...”

A vrut să fie consecvent cu ideea la care a apelat, dar a pierdut cârma, n-a putut rămâne senin și a eșuat în intrigă mărunță. „Greața și disprețul l-au doborât și moartea i sa părut singura formă de libertate”⁹

Eugen Simion vorbește și de o latură psihanalitică a eșecului doctorului Munteanu. Mama doctorului cultivă în această idee că el este o ființă de excepție, hărăzită marilor fapte. Fiul este crescut în ideea ambiției și a voinței neștrămutate de a îndeplini țelul propus. Pe măsură ce crește însă, el constată că „se naștea în același timp în mine ideea de ai dovedi ei și mie însumi că eu reprezentam o altă ipostază reușită de umanitate și că deosebirea dintre noi nu însemna decât asta și nu altceva.”

Toate acțiunile fiului, din perioada lui de formare ascund și acest orgoliu secret, părăsit firesc în momentul în care își descoperă adevăratul drum. Ruperea căsătoriei cu Constanța înseamnă pentru mamă ruperea unui echilibru primordial pentru fiu, părăsirea de către acesta a unei fericiri de negăsit în altă parte. Noua căsătorie cu Irina și chiar apropiata naștere a copilului nu-i alungă tristețea doamnei Munteanu și nu-i mai pot zdruncina convingerea că soarta fiului său este marcată de „schimbarea în rău definitivă”. Doctorul Munteanu este înfrânt deoarece nu mai poate avea nici o putere asupra mamei. Integrat în seria de „oameni care trăiesc sub imperiul unei lumini lăuntrice”, mama ilustrează în creația prediană tipul de feminitate care nu se poate dezvălui.

Menționăm anterior că prietenia dintre doctorul Munteanu și doctorul Sârbu este o temă privilegiată în roman.

Doctorul Sârbu este prietenul doctorului Munteanu, încearcă să ocrotească prietenia sa cu acesta, căutând circumstanțe atenuante pentru momentele de trădare ale doctorului Munteanu. Povestind lui Vale secvențe ale prieteniei sale cu doctorul Munteanu sau reflectând asupra lor, doctorul Sârbu se clarifică. În plan afectiv el a fost rănit de George Munteanu în episodul cu doctorița Tiberiu. Nu poate înțelege orientarea prietenului său spre Irina și nici momentul de „rătăcire” al lui în diplomație.

„Doctorul Sârbu este personajul socratic al cărții, un doctor Munteanu mai puțin orgolios și mai intransigent. Plăcerea lui este de a conversa, viciul lui este viciul reflecției. Are pentru doctorul Munteanu un sentiment de prietenie și forma lui de a stima este de a fi sincer până la brutalitate. Judecă fără milă pe prietenul care își părăsește profesiunea și-i prezice căderea, fără să facă ceva pentru a o împiedica ... el este un mercutio care folosește în loc de sabie silogismul.”¹⁰

Ca și Vale Sterian, doctorul Sârbu este personajul cu dublă funcție în roman. El este reflector pentru Constanța și doctorul Munteanu și în același timp un erou cu o evoluție marcantă spre maturizare. Rămas într-un cont de penumbră, se maturizează treptat, fără căderi

⁸ Eugen Simion, *Scritorii români de azi*, Ediția a II-a revăzută și completată, București, Editura Cartea Românească, vol. I, 1978, p. 432

⁹ Ibidem p. 433

¹⁰ Ibidem p. 433

și înălțări spectaculoase.

Cum se poate constata, există tentativa de a acoperi prin subiect o suprafață enormă. Acest peisaj amestecat și strivitor este orașul însuși. Scriitorul panoramează o suprafață socială, atât de vastă, nu din dorința de realiza o descriere completă a ei, și pentru a descoperi relațiile dintre oameni.

Orașul înseamnă în primul rând conviețuire și colaborare. Multiplele nivele narrative ale Risipitorilor încearcă să detecteze deci categoriile de relații. Personajul nu mai e o individualitate, ci cuplul, grupul. Astfel, romanul este un lung șir de confesiuni, în care un personaj se mărturisește altuia. Dar niciodată confesiunea nu are drept scop relevare propriei subiectivități, ci caracterizarea problematică a unui al treilea personaj, care lipsește. Personajele intră în scenă prin prisma altei cunoștințe.

În funcție de acest criteriu, al câmpului de forță, iradiat sau suportat, Magdalena Popescu vorbește de două mari categorii umane: cei care influențează și cei care cad sub influență.¹¹ Mai toate cuplurile din roman se constituie după legea atracției dintre contrarii: Constanța — doctorul Munteanu; doctorul Sârbu - doctorul Munteanu, Gabi - Mimi Arvanitache etc. În aceste cupluri, echilibrul se păstrează pentru puțină vreme în limitele normalității, relația degradându-se rapid.

În dificilul proces de adaptare la mediu, cele două extreme - tipul supus, neînarmat față de agresiune, care e refugiază însingurare sau boală (Constanța) și cel puternic, care încearcă să-și domine în chip calculat ambiția, potrivit intereselor sale (doctorul Munteanu) - sunt la fel de inapte în a rezista.

„În efortul de sincronizare a individului cu epoca, oamenii își „risipesc” sau sunt „risipiți” de existență. Inconștient amoral, „risipitorii” se dovedesc incapabili a prevedea consecințele ulterioare ale actelor lor prezente [...]. Un accident oare care, aflat în dezacord cu năzuințele intime determină eroii să traverseze spațiul unei crize morale. Introspecția este însoțită de un comportament anormal, în contradicție cu gradul zero al personajului: apatie (Constanța), irascibilitate (Petre Sterian), deprimare generală (doctorul Munteanu).”¹²

Incapacitatea de a vedea eroare la timp aduce la „risipirea personajelor. Constanța, cea care așteptase „prea mult de la căsătorie, cum se va exprima fostul soț, își reproșează că adusesese prea puțin în căsnicie: „... ce amintiri puteau să-l împiedice pe el să mă uite când eu treceam totdeauna mută prin fața lui când veneam acasă de pe teren și când deschideam gura o făceam doar ca să mă vait, să-i spun că îmi merge prost cu elevii, că rămân în fața lor la fel de proastă cum rămâneam în fața mamei când îmi punea fierul în mână să calc o rufă.”

Eșecul doctorului Munteanu se datorează tot unui eros ratat. El se desparte de Constanța fără să-și dea seama de ce și la fel de repede de recăsătorește. Decepția primei căsătorii are drept efect imediat înfrângerea în relațiile cu mama, care, lucru neașteptat, își îndrăgise nora: „O iubea [...] și eu nu știam, n-am aflat la timp...”. De altfel eșecul în iubire și în prietenie este tema de meditație în roman.

Erosul ratat este analizat în cadrul cuplurilor Constanța - doctorul Munteanu, doctorul Munteanu - Irina, Gabi Sterian - Mimi Arvanitache.

Gabi Sterian are psihologia tipică a omului deficitar pregătit pentru căsnicie. Mimi Arvanitache nu intuiește sufletul bărbatului, care înaintea căsătoriei vede dragostea și dorește femeia. Ea „nu-și dădea seama că o iubire nu e iubirea și că aceea a lui Gabi pecetea clipe când se văzuseră prima dată: pornirea lui fulgerătoare și nestăvilă pentru o femeie care numai el știa ce văzuse la ea, și ea nu trebuia să-și bată capul să afle ce, ci să rămână așa cum era atunci, cel puțin în aparență, și nu doar pentru câțva timp, ci pentru toată viața”.

¹¹ Magdalena Popescu, *Prefață la romanul Risipitorii*, ed. a IV-a revăzută BPT, ed. Minerva 1972, București, p. XV

¹² Ion Bălu, *Marin Preda - Monografie*, Ed. Albatros, București 1976, p. 130-131

Prietenia este realizată în cadrul relației dintre doctorul Munteanu și doctorul Sârbu sau a celei dintre doctorul Stamate și doctorul Sârbu. În contextul epocii, prietenia este un sentiment fragil deoarece este lipsit de finalitate.

Prin faptele prezentate, prin personaje și destinul acestora romanul *Risipitorii* realizează o radiografie morală a societății într-o etapă determinată istoric. Unghiul de vedere din care sunt prezentate faptele cărții este unul moral. „Scriitorul e un moralist, atent la acele fenomene care nu se pot încadra cu precizie într-un tablou strict tranșat al binelui și răului, ele intrând sub semnul discuției și interpretării dubitabile. Fibra sa de moralist percepe subtilitățile, deghizamentele, sinuozițiile pe care o cunoștință morală mai puțin exersată le-ar trece cu vederea”¹³

Codul moral propus de Marin Preda se încadrează în limitele mediei și normalității. Scriitorul surprinde existența cotidiană, cu bucuriile și tristețile sale. Fiecare destin oscilează între reușită și eșec, întocmai ca lumea însăși, alcătuire simultană de contraste.

Tuturor personajelor le este oferită de la început soluția adevărată de viață, dar ei o resping ca mediocră, aleargă după himere. Aproape toți se întorc de unde porniseră, după ce s-au risipit pe căi lăturalnice.

Doctorul Munteanu își schimbă căsniciile în funcție de zestrea socială pe care i-o aduc soțiile. Gabi Sterian are o atitudine de o superioritate dură față de Mimi Arvanitache care are un dosar social încărcat.

Marin Preda analizează raportul omului cu puterea, modul în care autoritatea se poate transforma în apanaj personal, investind cu putere indivizi nepregătiți moral pentru ea.

Într-un moment în care se instituiau „veritabile tabuuri” — observă Magdalena Popescu — „scriitorul ignoră comoda și tacita conveniență care a stabilit că despre aceste lucruri nu se vorbește [...]. O adevărată febră a descoperirilor, a decamufllărilor animă cartea cu un patos politic inimitabil”¹⁴

Noutatea „experimental” pe care o aduce romanul și care este atestată de revenirile asupra lui ține mai ales de spargerea narațiunii prin eseu și tehnica de construcție a personajelor prin „prezentarea unei serii de adevăruri succesive, complementare sau contradictorii” (Eugen Simion), ca expresie a psihologiei personajelor sale (Constanța), interesat de zonele vulnerabile ale interiorității care, o dată tulburată, pot provoca dezechilibru întregii ființe.

Întocmai Hortensiei Papadat Bengescu, Marin Preda întocmește fișa clinică a Constantei. Spre deosebire de personajele din *Moromeții I*, personajul din *Risipitorii* este mai puțin o individualitate prezentă până la amănuntul obsesiv, și mai mult suita întâmplărilor prin care trece. El a devenit o realitate comentată, interpretată.

„Cu mijloace independente, Marin Preda realizează o viziune stereoscopică similară cu procesul integrării prin simultaneitate a lui L. Durell, la care personajele nu sunt ceea ce sunt ci ceea ce devin prin oglindirea fragmentară a individualității într-o percepție caleidoscopică. Prin analogie, poate fi amintit și Camil Petrescu. Totuși, *Risipitorii* depășesc simțitor Patul lui Procust prin unghiul alert al montajului, ritmul scandat al schimbărilor scenice și prin extinderea ambiguității la nivelul tuturor personajelor”¹⁵

În privința discursului narativ, Ion Bălu este de părere că Marin Preda a realizat „un discurs narativ modern în care behaviorismul și obiectivitatea rămân elementele fundamentale”, dar Preda nu a absolutizat mijloacele artistice utilizate de Hemingway sau

¹³ Magdalena Popescu, *Prefață la romanul Risipitorii*, ed. a IV-a revăzută BPT, ed. Minerva 1972 București, p. XXIII-XXIV

¹⁴ Ibidem, p. XXII-XXIII

¹⁵ Ion Bălu, *Marin Preda - Monografie*, Ed. Albatros, București 1976, p. 118

John Dos Passos”¹⁶

Scriitorul refuză omnisciența, nemai știind atât cât știu personajele sale, dar nici nu știe mai puțin decât oricare dintre eroii săi: „Rareori [...] fac o investigație directă în gândirea unui personaj, ca să indic sursa acțiunilor sale. Prefer să înfățișez omul în mișcare, iar mișcarea o văd când dinafară, când din partea eroului”¹⁷

Stilul „arborează o plasticitate voită” dobândită printr-o „insistență narativă” (Magdalena Popescu). Cuprinzând o multitudine de teme, idei tehnici, tipuri, romanul *Risipitorii* are o structură polimorfă, cuprinzând schița viitoarelor forme, el însuși fiind lipsit de o formă proprie. Teme prezente în acest roman vor fi dezvoltate și clarificate în romanele ulterioare. Astfel, relațiile cu autoritatea, impusă sau dobândită, vor face obiectul de investigație al *Moromeților II*. Acomodarea insului de excepție, respins de mediu va fi tema românilor *Intrusul*. *Marele singuratic* va demonstra în termeni exacti dilema morală a atitudinii superioare față de mediu, aceea care având de ales între izolarea confortabilă și intervenția corectoare a eroilor, o preferă pe ultima.

Romanul *Risipitorii*, inspirat din lumea orașului reprezintă o treaptă parcursă de scriitor în căutarea identității profesionale. Prin istoria scrierii, romanul a ilustrat lupta cu sine a scriitorului.

BIBLIOGRAPHY

1. Bălu, Ion, *Marin Preda - Monografie*, Editura Albatros, București, 1976
2. Mugur, Florin, *Convorbiri cu Marin Preda*, Editura Albatros, București, 1973
3. Popescu, Magdalena, *Prefață la romanul Risipitorii*, ed. a IV-a revăzută BPT, Editura Minerva, București, 1972
4. Preda, Marin, *Creație și morală*, Editura Cartea Românească, București, 1989
5. Preda, Marin, *Risipitorii*, ed. a IV-a revăzută BPT, Editura Minerva, București, 1972
6. Preda, Marin, *Un roman, o experiență*, Contemporanul, nr. 42, 15 octombrie 1965
7. Purcaru, Ilie, *Interviu cu Marin Preda despre măiestria artistică*, Luceafărul V nr. 21, 1 noiembrie 1962
8. Simion, Eugen, *Scriitorii români de azi*, Ediția a II-a revăzută și completată, București, Editura Cartea Românească, vol. I, 1978

¹⁶ Ion Bălu, *Marin Preda - Monografie*, Ed. Albatros, București 1976, p. 116

¹⁷ Florin Mugur, *Convorbiri cu Marin Preda*, Editura Albatros, București, 1973, p. 142